

Recanonizarea lui Ion Ghica. Convorbiri economice

Drd. Sabina Viviana BRĂTUC (PÎRLOG)
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Abstract: *Born from Ghica's love of sciences and politics, the work Convorbiri economice [Conversations on Economics], signed by that who was also President of the Romanian Academy proves to be more than meets the eye, turning into one of the most original literary works. The wager with literature, made during the years of maturity and of maximum synthesizing capacity, makes Ghica a representative of the critical realism. The text of the `Conversations` goes beyond the canon of a scientific lecture and anticipates his `Letters` through the art of digression, the picturesque of its descriptions and through its entertaining a minutely described interlocutor.*

Keywords: *economics basics, canon, literature, conversations, critical realism.*

Puțini știu că, dincolo de omul politic și scriitorul Ion Ghica, a existat un foarte bun om al cifrelor și un inginer pasionat, care pe lângă cunoștințele bine structurate de economie, s-a folosit și de informațiile de politică externă și internă, pentru a da contemporanilor o operă completă ce iese din canon și îmbogățește stilul epocii pașoptiste: *Convorbiri economice*. Lucrarea vine să dezvăluie un erudit în economie, format la Școala de mine din Paris. Nu e singura operă de pe tărâmul științelor exacte, a lui Ion Ghica: în anii domniei lui Cuza, după retragerea din minister, autorul *Scrisorilor către Vasile Alecsandri* s-a dedicat în bună parte, activității științifice și jurnalistice. A publicat articole de specialitate în *Independința*, a tipărit un *Vademecum al inginerului și comerciantului*, a scris lucrarea *Omul fizic și intelectual*. Veleitățile sale deosebite asupra științelor exacte, îl călăuzesc spre studierea, încă din tinerețe, a științelor economice, astfel că, alături de Bălcescu și Kogălniceanu, Ghica a căutat prin publicațiile sale: „*Deschiderea cursului de Economie*”, „*Ochire asupra științei*” și „*Uniunea Vamală*” etc, în revista „*Propășirea*” din anul 1844, să deștepte un „*interes mai viu pentru știință și nație*”. Și acest lucru nu e de mirare: Ghica are diplomă de inginer, eliberată la Paris și nutrește dorința, când se întoarce în țară, de a fi folosit la exploatarea salinelor sau de a obține o catedră de profesor la Colegiul Sf. Sava. Cum prima dorință nu i se îndeplinește, ca profesor la Academia Mihăileană, din 1842, predă cursuri de geometrie descriptivă, disciplină studiată la Școala centrală de arte și

manufacturi din Paris, precum și cursuri de geologie și mineralogie. Pentru că o face cu sârg, este numit, de către domnitorul Mihail Sturza vel-spătar în 1843. Tot atunci devine profesor public la Academia Mihăileană în clasele înalte de economie politică. Lecția de deschidere, intitulată *Însemnătatea economiei politice*, a fost publicată în anul următor, în revista *Propășirea*. Prin articolul *Măsuri și greutăți*, apărut în *Propășirea*, numerele 23, 27, 29 și 36, Ghica propune un sistem unitar de măsuri pentru toată lumea. Însă, cea mai importantă operă a sa, pe domeniu, rămâne *Convorbiri economice*, lucrare de anvergură ce aduce un suflu nou, îmbietor și exact printre scrierile vremii.

Primele trei părți din *Convorbiri economice* apar în 1865, sub forma a două broșuri, prima vorbind despre credit și împrumuturile statului, a doua despre muncă. Acestea sunt reluate de altele, în anii 1868, 1872, 1873, 1875, reunite toate în 1879 în două volume de *Convorbiri*, de peste 600 de pagini.

Prin *Convorbiri...* Ghica își propune să lămurească, pe un ton semi-științific, noțiuni fundamentale ale economiei politice. Marile teme din *Convorbirile economice* sunt structurate pe capitole: **Munca, Creditul, Împrumuturile Statului, Proprietatea, Industria, Finanțele, Trei ani în România sau corespondența onorabilului Bob Dowley, Bucureștiul industrial și politic, Producțiunea, consumațiunea și schimbul.**

Deși așa pare la prima vedere, intenția scriitorului nu este să predea un curs de economie, după toate rigorile unei prezentări științifice, ci sub forma unei convorbiri vii, antrenante a autorului cu niște interlocutori reali sau fictivi, înfățișați veridic, cu multă vervă și culoare. Textele sunt publicate sub acest titlu de *Convorbiri Economice* între anii 1865-1873, nelipsindu-le calitățile științifice, prin care Ghica arată o bună cunoaștere a realităților economice și politice interne și internaționale. Având ca puncte de plecare documentare, amintiri, studii economice și sociale, volumele de *Convorbiri* își păstrează importanța în epocă, mai ales prin faptul că Ghica vine cu soluții pertinente la unele probleme: scriitorul susține desființarea vămilor interne, lărgirea comerțului național, crearea industriei, înființarea de școli agricole și meșteșugărești, printr-o abordare coroborată cu modernismul epocii și liberalismul burghez.¹ Și totuși, ce le diferențiază de niște siple prelegeri pe teme economice, sunt stilul lui Ghica – același ca în cazul scrisorilor – și felul în care își structurează infomațiile.

¹ Ghica Ion, Scrisori către V. Alecsandri, Editura Tineretului, prefață după Viorica Huber, 1955, p. 7

Parte din ideile care se vehiculează în *Convorbiri economice*, le scrisese deja Ghica în articolele sale din *Propășirea* sau din *Independența*. Astfel, în primul capitol, se face un elogiu muncii, considerată ca bază a progresului și civilizației umane. Cum Ghica lucrase și la o reformă a învățământului, el pledează în *Convorbiri* pentru orientarea tineretului către profesii lucrative, utile societății. Tot în *Convorbiri*, transpare ideea clasică, proprie lui Ghica, cum că pătura boierimii e utilă progresului. "...Bogatul este un consumator mare, cu atât mai mare cu cât este mai avut; și este știut că consumațiunea alimentează industria, industria hrănește și îmbogățește și pe săraci și pe bogați, adică națiunea întreagă; bogăția poporului face statul puternic. Bogatul, prin avansuri de bani, înființează întreprinderi, acele întreprinderi cer munci de oameni, sporirea de muncă scumpește salariul, adică plata zilei de muncă a unui lucrător, și iată cum bogatul, prin ceea ce are și prin dorința de a se face și mai bogat, face ca săracul să devie mai puțin sărac, să câștige mai mult decât câștiga înainte, și pe mulți îi face chiar bogați"¹.

Unul dintre scopurile majore evidențiate în *Convorbirile economice* este acela de a evidenția dezechilibrul dintre nevoile națiunii și practica clasei politice. Ghica subliniază nevoia evoluării și dezvoltării statului român pe bază cunoașterii nevoilor, tradițiilor, obiceiurilor și aspirațiilor românilor, un stat în care să domnească legile și toată avuția să fie creată prin **munca** productivă a tuturor cetățenilor. Cum o națiune fără industrie nu poate evolua, Ghica îndeamnă oamenii să învețe o meserie și să practice comerțul, căci altfel o țară nu poate fi considerată civilizată.² Iată câteva dintre considerentele lui Ghica despre muncă: "- Negreșit că omul cu minte și cu judecată trebuie să caute mijloace de a produce cât mai mult cu mai puțină osteneală... de aceea și vedem că meseriile cele mai căutate sunt acelea prin care se poate câștiga mai mult, acelea care sunt mai bine plătite și a căror exercițiu cere mai puțină trudă; Munca este mărginită în putere și în timp."³ Sau: "munca și industria sunt singurul mijloc de a păși spre egalitate; nu spre egalitatea aceea care ar fi o negație a perfectibilității și a geniului; dar spre dispariția inegalităților umilitoare pentru neamul omenesc."⁴

¹ Ibidem, ed. a III-a, București, 1879, p.73

² Schifirneț Constantin, *Formele fără fond, un brand românesc*, Editura Comunicare, București, 2007, p. 46

³ Ion Ghica, *Convorbiri Economice*, nr. 1, București, 1865, p. 60

⁴ Idem, p. 82

Ghica propune în *Convorbirile* sale să se înființeze asociații agricole în care să intre proprietari și moșierul și țăranul muncitor, cu precizarea că moșierului îi revine partea cea mai mare din recoltă. Tot el subliniază, citând din mari economiști ca Saz, Rossi, Blanqui, Thiers, importanța științei, a mașinismului, vorbește despre intensificarea exploatarea miniere, despre necesitatea existenței unei bune infrastructuri sau canale de irigații. Tot el pledează pentru înființarea grabnică de bănci de credit. Indicațiile se împletesc cu critici dure la adresa boierimii contemporane, corupția, viața de lux a acestora fiind aspru sancționate. "Corupțiunea, domnul meu, vine din patimile cele rele și patimile nu să pot înfrâna prin legi, ci numai prin învățatura religioasă și filosofică și prin educațiune. Cu cât o societate este mai civilizată, cu atât patimile pierd puterea lor asupra sufletului, cu cât educațiunea unui popol este mai îngrijită și învățatura mai răspândită, cu atât spiritul se luminează și rațiunea se întărește și devin mai tari în contra patimilor"¹.

Ghica cere în *Convorbirile* sale ca învățământul să fie gratuit și obligatoriu. Ideile despre Proprietate sunt iluministe, autorul pledează pentru concordie și colaborare între păturile sociale. "Suprimă proprietatea și ai suprimat de bună seamă munca și producțiunea, ai suprimat îndemnul descoperirilor, ai suprimat progresul și ai redus pe om la starea de troglodit."² Tot Ghica critică statele care nu știu să se chivernisească: "Un guvern care nu stie să cumpanească întrebuințarea banilor contribuitorilor și aleargă la împrumuturi pentru acoperirea deficitelor, încurcă finanțele și compromite viitorul întocmai precum un tată de familie compromite viitorul copiilor să, când nu știe să reziste la cererile lor și cheltuiește mai mult decât îi este venitul".³

În opinia lui George Ivașcu, evocările din *Convorbiri economice* ajută pe lângă scrierile științifice ce se doreau a fi de ajutor națiunii și care au avut un real succes, și la dezvoltarea propriu-zisă a autorului ca prozator. Imboldul în scrierea *Convorbirilor* a pornit, după cum însuși Ghica mărturisea, din dorința de a educa, de a se adresa "unui public puțin obicinuit cu studiul științelor, puțin obicinuit încă a da unei citiri o atențiune necumată și ostenitoare de mai multe ore, pentru înțelegerea și învățatura a adevăruri care rezultă numai dintr-o serie de raționamente."⁴ Renunțarea la o expunere metodică a chestiunilor economice s-a datorat și

¹ Ion Ghica, *Convorbiri economice*, nr. 1, București, 1865, p. 185

² Idem, p. 194

³ Idem, p. 135

⁴ Idem, p.8-9

temperamentului său, stilului său de scriitură, care se refuza oricărei sistematizări rigide. O mărturisește Ghica în cea de-a doua broșură a *Convorbirilor*, din 1865: “Nu ar fi fost mai bine și lesne, îmi zicea un amic, să ne scrii într-un mod regulat și sistematic, un curs de economie politică, începând de la explicarea zicerilor: producțiune, consomațiune, schimb, cerere, ofertă, mergând treptat până la expunerea combinațiunilor financiare cele mai adânci și mai complicate; am câștiga cel puțin din citirea broșurilor dumitale învățătura unei științe. Nu zic ba! Dar, iubiți cititori, nu scrie cineva cum voiește, ci, din nenorocire scrie cum poate; de ar fi altfel, înțelegeți bine că nu ar mai exista deosebiri între scriitori; ar fi toți o apă...”¹

Capitolul care se distanțează net de celelalte și care scoate *Convorbirile* din canon este cel în care Ghica folosește tehnica manuscrisului: imaginează un editor plătit de un anume englez, pe nume Bob Dowley, să scrie o carte despre România. Editorul îi cere sfatul pertinent lui Ghica și astfel avem un pretext pentru încă un capitol de *Convorbiri*. Falsul englez face astfel un portret realist românilor, lipsit de patos și nesubiectiv. Dowley prezintă felul de a fi al românilor, portul și obiceiurile, dar vine și cu statistici privind recensământul și numărul exact de femei și bărbați. “România este pământul făgăduinței. Ceea ce se povestește în una mie și una noapți, aici e o curate realitate,²” conchide Ghica în numele englezului fascinat de pitorescul peisajelor. În pasajul următor, însă, conturile sunt reglate: “Lucrurile care se petrec aici sunt așa de extraordinare, încât bieții români au ajuns a nu se mai mira de nimic; absolut nimic nu le mai face impresiune. O afacere care în orice țară ar fi un scandal public, aici trece, pot zice fără exagerare, nebăgat în seamă. Puțină vorbă, câteva articole în ziare, dar nimic mai mult. Lucrurile merg așa de iute, încât n’apucă să se isprăvească una și vine pe tapet alta și mai groasă. Cea din urmă îneacă și face să se uite predecesoarele ei.”³ În false scrisori către un amic din Anglia, Dowley prezintă istoria românilor, viața domnitorilor și întâmplări semnificative din devenirea noastră ca nație. Ultima parte a capitolului prezintă, totuși un raport complet și exact, aproape contabil, cu privire la agricultură, datoriile publice, impozite și taxe și alte cifre legate de buget. Trecerea spre literatură e înlesnită și de ultima parte a *Convorbirilor*, care conține, pe lângă descrieri pitorești ale

¹ Ibidem, nr. 2, p.4

² Ion Ghica, *Convorbiri economice*, nr. 1, București, 1865, p. 448

³ Idem, p.454

caselor Bucureștiului industrial și câteva portrete memorabile: fiul lui Stoian, Stoian, Radovanca.

Victor Slăvescu concluziona în 1937 despre opera economică a lui Ion Ghica: "...scrierile economice ale lui Ion Ghica nu au atât valoarea unor opere de pură știință economică, cât mai ales cuprind strădania de gândire a unui mare patriot de a răspândi idei noi potrivite pentru ridicarea țării din situația de primitivitate economică în care se găsea."¹ Din acest lucru rezultă faptul că Ghica este primul economist român ce întrebuințează limba românească în scrierile sale. Nu de puține ori a fost obligat să creeze termeni noi deoarece vocabularul nu era adaptat la noile cerințe. Putem da exemple de termeni ce stârnesc câte un zâmbet pe fața oricărui cititor, așadar: „materii întîietoare” – materii prime; „compania de plutire” – compania de navigație; „unitate de vămi” – uniune vamală, „să amortească datoria” – să amortizeze datoria etc. Textele sale economice au stârnit curiozitatea printre cititorii contemporani prin neajunsurile exemplificate ale limbii. Chiar prietenul său de suflet, Vasile Alecsandri a lecturat cele 80 de pagini de convorbiri economice fără pauză. Din opera sa economică reiese un intelectual sigur pe principiile fundamentale ale economiei politice și mereu pus la punct cu literatura economică a vremii sale.

Nu totdeauna scriitorul a reușit să observe în profunzime mersul istoric. Deși nu lipsește din fresca epocii imaginea țărănimii, Ghica nu stăruie asupra puternicului antagonism între popor și boerime, și unele concluzii (ca și în scrierile sale științifico-economice), sunt utopice sau naționaliste. Opera sa este vie, însă, pentru noi, astăzi, datorită realismului său, justeții observațiilor critice asupra regimului feudal, prin critica demagogismului burghez, a falsului patriotism, a înfumurării nobilitare și mai ales prin dragostea cu care a reînviat portretele câtorva din marii oameni de la 1848.

“Ideile din Convorbiri nu sunt originale, ele aparțin economiei politice vulgare. Meritul lui Ghica este de a fi lămurit și popularizat, pentru prima dată la noi, înmănunchiate într-o lucrare de dimensiuni mari, evident, nu într-o formă sistematică, dar cu claritate și sugestiv, unele noțiuni de bază ale economiei politice și, mai ales, de a fi încercat să le adapteze la specificul țării noastre. Interesante și cu adevărat valoroase nu sunt ideile și principiile economice, ci referirile ample la viața economică,

¹ Șomâcu Cornel, Scriitorul Ion Ghica și opera sa nemuritoare (II), <http://www.verticalonline.ro/scriitorul-ion-ghica-si-opera-sa-nemuritoare-ii>, accesat în 25.09.2016

socială și politică a Principatelor.”¹ Ghica explică noțiunile economice, le prezintă pe înțelesul interlocutorilor, care sunt vii, prezentați în mișcare, cu opinii proprii, întrebări, ba chiar și gesturi, indicații biografice și vestimentare, de natură să schițeze tipologii.

Același Ghica din *Scrisori...*, cât și din *Convorbiri economice* rămâne fidel unui imn care mizează pe acțiunea unei elite și pe libertatea individuală menite să încurajeze dezvoltarea progresului și înaintarea luminilor. Prin venele sale și prin sufletul său curge o abnegație deosebită, rămâne un entuziast al progresului „când m-am deșteptat, soarele era sus pe cer și camera mea plină de razele lui”², și un avocat al cunoașterii ce eliberează energii ascunse aflate în antiteză cu tensiunea stranie și cu tentația regresivității prin memorie coroborate cu atracția resimțită față de modernitate.

Textul *Convorbirilor* anticipează *Scrisorile* prin arta digresiunii, plasticitatea descrierilor și întreținerea unui interlocutor, descris până în cele mai mici detalii. De multe ori, pretextul pentru abordarea unei anumite teme serioase de economie o constituie o amintire, care e dezvăluită la începutul capitolului. Astfel, capitolul intitulat *Munca* începe cu relatarea unei călătorii cu vaporul, cel numit *Credit* povestește despre prietenul său neștiutor și totuși înțelept, ciobanul, cap. *Industria* e prilejuit de întâlnirea cu Popa Stan, într-un birt iar cap. *Finanțele* debutează cu o amplă descriere a parcului Cișmigiu. Din *Convorbiri* nu lipsesc descrierile spumoase, ele anticipând talentul de povestitor folosit cu prisosință de Ghica în *Scrisori*. Participarea la o serată în casa doamnei Brioleanu, unde se adună elita Bucureștiului, e un bun prilej pentru un tablou de moravuri: Doamna Brioleanu purta „...O rochie de atlas verde, cu crângi galbene, întinsă pe un malacof din cele mai umflate, lasă în urmă-i o coadă de trei coți, un ciupag de două degite agățat cu două panglicuțe de umerii goli și grași, o bertă deșantili de bumbac neagră încadra sânul umflat al damei; la cap împodobită cu două oca de păr legați în cordele de catifea roșie cu stelișoare de aur, cu moțuri de hurumuz și cu ciucuri de fir. Dacă pe de o parte își arată prea mult frumusețea brațelor, a pieptului și a spinării, pe de alta își ascundea obrazul sub o tencuială groasă de prafuri albe, roșii și vinete; nu-i lipsea nici pielea de liliac pe sprâncene, nici risticu la coada

¹ D. Păcurariu, Ion Ghica, Editura pentru literatură, 1965, p. 222-223

² Ghica Ion, *Scrisori catre V. Alecsandri*, Editura Minerva, București, 1976, p. 387

ochiului și sub gene, toate chichițele dresului, sulimanului, machiajului, ș-ale repicagiului, îi erau cunoscute și familiare.”¹

La fel ca în Scrisori, în *Convorbiri economice* personajele poartă nume ce le dau în vileag ocupația: coconu Tache Țuică, Mîslescu – jucător de cărți, Toroipan – boier de țară, Fanaridis, tânărul Fluturescu, Zinca Limbuțeasca, Jăpcănescu, doamna Economescu, Sălbățescu, locotenentul Spadon, etc. Dialogul personajelor e viu și spontan, Ghica prefigurându-l și aici pe Caragiale: “Da nu-l mai crede nene, întrerupse Petrache, al cucoanii Catinchii. Ce-mi vorbește dumnealui de recunoștință și parolă! Întrebă-mă pe mine, care i-am fost fecior în casă zece ani de zile, care l-am păscut dă-i știu și dinții din gură. Când eram subprefect, m-am dus cu pieptu și cu sufletu pentru dumnealui, alege-i deputat pe cine mi-a zis, ba fă-i parc artificial cale de-o poștie, când a trecut guvernul prin plasă pe la mine, ba scoate-i satele cu fete cu flori și cu steaguri; am plătit din pungă de la mine două zeci de spînzurați, de i-am băgat printre oameni: <<Gura, mă!>>” de nu lăsa pe bieții creștini nici să răsufle, într-o <<Ura>> i-a dus de s-auzea și peste hotare. D-altele n-oi ști, dar d-astea sunt bun, că le-am învățat atîția mari de ani cît am fost pe lîngă directorul teatrului”.²

Pornită din dragostea lui Ghica către științe exacte și politică, lucrarea *Convorbiri economice* a celui care a fost și președintele Academiei Române își depășește condiția, constituindu-se într-una din cele mai originale opere literare. Pariul cu literatura, pus la o vîrstă a maturității și a capacității maxime de sinteză, îi aduce lui Ghica titlul de reprezentant al realismului critic, în cazul *Convorbirilor economice*. Descoperite tâziu de critica literară românească, *Convorbirile ...* îl consacără pe Ghica în rîndul scriitorilor români, de la care s-au inspirat, mai apoi, reprezentanți de seamă ai literaturii noastre.

BIBLIOGRAFIE:

Cărți de autor:

Ghica Ion, *Convorbiri economice*, nr. 1 și 2, București, 1865

Studii critice:

Călinescu, G., *Istoria literaturii române, Compendiu*, Editura Minerva, București, 1983

¹ Ion Ghica, *Convorbiri economice*, nr. 1, București, 1865, p. 180

² Ion Ghica, *Convorbiri economice*, nr. 1, București, 1865, p. 180

Cioculescu, Ș., Limba literară a lui Ion Ghica în Contribuția la istoria limbii române literare, sec. XIX, vol. II, Ed. Academiei, R.P.R., București, 1958
Ivașcu, G., Istoria literaturii române, vol. I, Ed. Științifică, București, 1969
Păcurariu, D., Ion Ghica, Editura pentru literatură, 1965
Schifirneț C-tin, Formele fără fond, un brand românesc, Editura Comunicare, București, 2007
Vianu T., Arta prozatorilor români, Ed. Contemporană, 1941

WEBOLOGIE:

Șomâcu Cornel, Scriitorul Ion Ghica și opera sa nemuritoare (II), <http://www.verticalonline.ro/scriitorul-ion-ghica-si-opera-sa-nemuritoare-ii>
Stanomir Ioan, <http://www.lapunkt.ro/2015/11/25/ion-ghica-sau-progresul/>